

Інформація

УДК 504.9:130.3

DOI: 10.31471/2304-7399-2024-19(73)-215-229

ЕТИКО-ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ПЕРСОНІФІКОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ПРИРОДООХОРОННИХ ІДЕЙ

О. М. Карпаш¹, В. А. Блощинська, М. О. Карпаш²

¹Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба; 61023, м. Харків, вул. Сумська, 77/79; тел. +38(050) 6102842;
e-mail: oleg.karpash49@gmail.com;

²Університет Короля Данила; 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Євгена Коновальця, 35.

В статті, на прикладі реальної особистості, досліджується зміна екологічного стану регіону через призму етичного ставлення людини до оточуючого середовища і її впливу на довкілля. Етика та екологія взаємно залежні. Цей взаємний зв'язок завжди був постійним і почався ще від доісторичних часів. З утвердженням етики як практичної філософської науки, мислителі та видатні особистості отримали змогу чітко вказувати та оцінювати людську діяльність загалом, а відтак і описувати вплив людини на природу через поняття добра і зла. Власне, тоді і утвердився цей взаємозв'язок етики та екології. Особистість змінює світ своїми ідеями, описовими актуально важливими темами, своїми пропозиціями, практичними діями. Якість впливу особистості на світ залежить від її внутрішнього наповнення, духовного буття, яке визначається не тільки ерудицією та інтелектом, але й моральними заходами, які людина сповідує і вважає нормою корисного та творчого життя, яке має мету, сенс та призначення організмів, які її населяють.

Суб'єктом дослідження постає наш земляк – Володимир Ксаверій Дідушицький – видатна, яскрава і активна особистість ХІХ століття, знаний у всьому світі ерудит, благодійник. Він зумів знайти гармонію між теорією і практикою, поєднавши етику та екологію з високою естетикою. Мета його діяльності полягала в збереженні краси життя у всій її різноманітності: в природі, мистецтві, думках, діях, в людях. Йому багато що вдалося втілити і це нащадки та дослідники його біографії зберегли для наступних поколінь. В. Дідушицький своїм життєвим

прикладом підтвердив, що знання, які поєднуються з моральними засадами, приносять задоволення власнику добродійностей, а також всьому суспільству.

Ключові слова: *етико-екологічне буття, людський фактор, золоте правило етики, гуманізм, милосердя, благодійність, загальнокультурне надбання.*

Постановка проблеми. Від людства (соціуму) та окремої людини залежать якість життя самого людства, природи в певний період та перспективи буття людства і природи в майбутньому.

В кожній країні, яка рухалася шляхом прогресивних змін, у всі часи були люди, які розуміли і переймалися важливістю збереження навколишнього середовища і, відповідно до набутих знань та власної системи світоглядних цінностей, засад та принципів етики екологічного буття, жили, діяли з корисним і творчим підходом. Практично, реалістично, конкретно, свідомо і раціонально ефективно.

Те, що фактично окремою особистістю напрацьовується – з часом стає загальнокультурним надбанням. І екстраполюється через реальну людську присутність, яка вносить корисні зміни у культурний простір. Себто, мова ведеться про людський фактор, який виявляється як колективний – груповий, або одноосібний – авторський. В свою чергу, автор постає як суб'єкт, якому притаманний певний вид діяльності і він же є джерелом активної праці, спрямованої на обраний ним об'єкт, або людей, від яких залежить стан існування того середовища, до якого людина/люди мають безпосереднє відношення.

Метою роботи є підтвердити, що роль особистості в просторі і часі досить часто відіграє ключову роль. Своім життям і власною діяльністю певна особистість змінює світ на краще. Спочатку в одному локальному місці, пізніше корисні зміни відбуваються в регіоні, а згодом вплив діянь сягає далеко за межі і вносить зміни на практику етико-екологічного буття континенту – Європи.

Викладення основного матеріалу

З точки зору філософії і соціології – можна застосовувати і поняття персона як видатний і шанований персонаж, яскравий образ якого вплинув на сучасників і продовжує впливати на сьогоднішній день. Описуючи та оцінюючи ту чи іншу особистість, важливо звертати увагу не тільки на біографічні особливості життєпису, що відбувалися в певних географічних регіонах, але й походження та появу морально-етичних засад, які в кінцевому результаті і сформували характер людини, її етико-екологічну позицію і відповідно – етико-екологічну діяльність [1].

Біографія – це корисний інформаційний носій, який дозволяє простежити етапи життя людини і ті часові та локаційні знакові віхи її буттєвості. Життєпис тісно пов'язаний з географією родини і самого персонажу природничої та духовної історії. Сама ж природа безпосередньо

впливає на людину, визначаючи її майбутнє через виховні механізми, які забезпечуються родинною традицією. І моральність, сконцентрована у вигляді **золотого правила етики** прокладає практичний духовний маршрут для особистості. А особистість, вносячи свій морально-етичний проект у вигляді пропозицій, ідей, дій – генерує соціальне середовище. Філософські пошуки людини та її духовних орієнтирів – це якщо не головне, то надважливе у віднайденні відповідей на запитання: що є людство, що (хто) є людина, без чого неможливо залишатися людиною і що цінного для людства дає конкретна особистість, яку починають поважати, а з часом і звеличувати.

Деякі люди, як яскраві персонажі епохи, змінюють те, що раніше було змінено. Змінюють з огляду на позитив, відкидаючи чи руйнуючи негатив.

Час звертає увагу на особистості і в його перебігу виразні та активні особистості, власне, народжуються. Отже, час як хронологічний механізм теж впливає на особистість, що здійснює певні зміни в загальнокультурному середовищі географічного регіону.

19 століття, перебуваючи в стані активних науково-технічних прогресивних процесів, вважається також періодом найбільш активного розвитку етико-екологічних ідей, коли після відкриття під час навколосвітніх подорожей Чарльза Дарвіна світова громадськість почала цікавитися багатовидовим різноманіттям флори та фауни її впливом на життя та залежністю від природного середовища всього на планеті. А, тим самим, дослідження вченого-натураліста стосувалося не тільки еволюційної теорії, але й ідеї про те, що світ Природи та світ Людей взаємозалежні. Вони постійно – стрімко чи повільно, взаємно впливають один на одного. Якщо ритм гармонійності порушується, то наслідки стають очевидно шкідливими як для природи так і для людства.

Людство так стрімко і безжально змінювало і змінює природу (ландшафт – в тому числі), зменшуючи рослинні та тваринні ресурси, що світ флори та фауни не встигає відновлюватися. Природне середовище бідніє, або й зникає, втрачаючи свою енергетичну силу і призначення. Знищений чи деформований світ рослин впливає на зникнення популяції тварин. Взаємопов'язаний цикл розривається. Втрати мають наслідки не на десятиліття, а на століття.

Ці висновки не були новими на той час, але на них звернули увагу деякі інтелектуали та науковці, осередки громадськості. Попередження про критичний стан природних регіонів все глибше стали посідати чільне місце в наукових колах і серед непрофесійних, але не байдужих людей, залюблених в природу. Ширилася і декларувалася думка, що зникнення рослинних чи тваринних видів впливає на навколишнє середовище, а середовище впливає на якість існування видів. Тому надалі мова велася вже про взаємозалежну якість життя. Водночас і у взаємності часового і просторового перебігу: минуле – сьогоднішнє – майбутнє [2].

19 століття оцінюється не тільки як потужний, насичений і досить великий фонд філософських, дослідницьких – загалом наукових даних, але й реактивним ресурсом по його перспективній оцінці. Послідовно визначалась та виокремлювалася, класифікувалася важливість здобутих на той час спеціалізованих знань.

Отже, мова про персонаж, особистість 19 століття, яка стає видатною, відомою, шанованою. Її оцінюють, зазвичай, за певною шкалою цінностей. І це – понятійні категорії етики.

Мається на увазі той системний і класифікований інструментарій етики, який на основі практичних спостережень, аналізу та висновків дозволяє визначати рівень та якість морального буття людини в реальному часі, що має практичне значення. Етика як наука розвивається постійно, але, водночас, вона опирається на базові моральні засади, які сформувалися впродовж тисячоліть і не втрачають своєї вагомості, актуального значення в умовах сьогодення. При цьому ж слід не забувати, що етика – це наука про мораль, яка на теоретичному рівні її описує, характеризує, пояснює. Етика навчилася розрізняти і визначати зміст та сенс таких понять як: моральна особистість і моральна діяльність. Формування моральної особистості і моральної діяльності відбувається в часовому просторі координат: моральні пошуки людини та її моральне становлення як визначення сенсу життя. А сенс життя, як свідомо мета, визначається підбором і акумуляцією моральних цінностей, які орієнтують людину на моральну діяльність. Ієрархія моральних цінностей має свою шкалу і градацію. Цінності не змінні, але вони можуть змінюватися місцями в орієнтирах людини. В цінностях відображається духовна потреба людини бути щасливою, вільною – мати право вільного вибору, що в етиці тотожне поняттю свобода. Шлях пізнання цих високих моральних цінностей забезпечує надалі моральний досвід людини. Звісно, що він наповнюється змістом в умовах реального часу через усвідомлення важливої присутності в житті справедливості, яка невід’ємна від чіткого виокремлення добра і зла на основі Золотого Правил Етики [3].

Усвідомлена орієнтація на добро породжує добродійність, в основі якої лежать милосердя, ненасильство, гуманізм, відтак – благодійність. Благодійність – в свою чергу, наповнює моральну діяльність особистості відчуттями задоволення, насолоди і позитивної природної реакції, яку називають радістю [4].

Моральне буття, моральна діяльність, сенс життя моральної особистості про яку надалі йтиме мова, в ментальному просторі України та Європи відбулися.

До видатних дослідників, практиків, популяризаторів екологічних ідей відноситься знаний в Галичині та за її межами, **Володимир Ксаверій Тадеуш Дідушицький** / Дзедушицький/, 22.06.1825-18.09.1899, Україна (Вінничина-Львівщина), Польща. Належав до однієї з найбагатших родин в Україні [8, 10].

Навіть українська радянська енциклопедія дозволила у свій час згадати про Дідушицького. Дещо з поданої інформації детальне, а дещо приховано. Лаконічна вимушеність. Хоча й така подача біографічних даних була прийнятна і свідчить про важливість присутності Володимира Ксаверія в природничій історії України. Повідомляється, що «Дзедушицький (Dzieduszyski) Владзімеж... с. Яришів Подільського району Вінницької обл. польськ. (зоолог, етнограф і археолог, чл.-кор. АН у Кракові (з 1881 р.). Оpubлікував ряд праць – «Про наших хребетних тварин» (1876), «Каталог місцевих птахів» (1880)» [9].

Як бачимо, була досить скупа подача інформації про нього і не зовсім вірне твердження про його етнічне походження. Взагалі то сам Дідушицький вважав себе русином, називаючись: «Я – дідух». Історіографи довели, що свій рід Дідушицькі вели від руських бояр Дідушів, які з 15 століття осіли в околицях міста Стрия (Львівська обл.).

Втім, найважливішим в даному лаконічному повідомленні є саме його становлення як інтелектуала, захисника природного середовища і людини: гуманіста та науковця.

Красномовно про засади роду Дідушицьких свідчить родинний девіз: «Не роби того, що тобі не любо» («**non facere aliquid quod non placed tibi**»). Власне, між розумом і серцем визначався життєвий шлях найкращих представників цього роду. Гармонійне поєднання духовної сутності людини. Освіта, знання, здатність мислити шукали поради у самої природи через рефлексії небайдужої душі та чутливого серця. Духовність визначалася як необхідність у проявах гуманізму і милосердя до всього живого. Єдиний син графа Юзефа-Касаванти та Пауліни Дзялинської виростав в умовах високих стандартів особистості. Відповідальної, освіченої, розумної, порядної, активно моральної небайдужої людини. Бо, хто може заперечити, що емоційна складова не впливає на інтелектуальний рівень особистості. Жити – це й переживати та хвилюватися за чимось і за кимось. І від'єднувати, відокремлювати переживання від міркувань за долю живого і живих – марна справа, оскільки життя людини і людства – це і процес народження певного соціотипу. Жити і хвилюватися, переживати і змінювати – це гуманна робота. Вона приносить задоволення і носію, і середовищу. Безперечно, що переживання активує розум і серце, знання і душу, почуття і чуттєвість. Через всю гамму чуттєвих рефлексій людина вимірює світ і своє місце в світі. Водночас, переживання не замінюють знання. Вони їх доповнюють і допомагають розуму приймати правильні рішення, особливо тими людьми, які мають вагомий вплив на соціум і від їхнього гуманістичного менеджменту (дозволимо собі таке означення видової якості управління різними процесами з погляду XXI століття) залежить стан навколишнього середовища. Власне, гуманістичний менеджмент особистості дозволяє змінювати якість життя людини, рослини, тварини на краще.

Честь представника шляхетного роду визначалася не стільки соціальним статусом, скільки набором моральних чеснот: гідністю, вільним духом, розумністю поведінки, відвертістю позиції, щедрістю добрих діянь, корисністю життя заради блага інших та вірою в своє людське призначення. Людини не байдужої, активної, уважної. Хоча соціальний статус, звісно, допоміг втілювати те, що було необхідно і чого прагнуло чуттєве серце, в межах розумного, корисного, практичного.

Набагато більше повідомляє про родину і хронологічні події в житті В. Дудшицького Енциклопедія історії України [5].

Безпосередньо, головний життєвий приклад він отримав саме біля батьків. Батько, колишній учасник повстання під проводом Т. Костюшко, який оселився на Львівщині і став відомим як меценат – людина щедрої руки, як науковець, бібліофіл, один з засновників першої ошадної каси у Львові. Активно займаючись меценатством, він емоційно розповідав про це в сім'ї. І його чули та підтримували. Слова та вчинки батька лягли благодатним посівом на методичку виховання сина. Його внесок в науку відобразився у зібранні великої наукової бібліотеки, яку він періодично поповнював книгами, стародруками, рукописами, пергаментами. Зібрана була і цікава та цінна колекція творів мистецтва. Саме в родинному маєтку Дідушицьких в с. Поториця Стрийського району і був осередок матеріальних та духовних цінностей. В родинному середовищі моральні і освітні засади повільно всотував в себе протягом дитячих та юнацьких років Володимир.

Мати – Пауліна (до заміжжя Дзялінська), будучи освіченою жінкою, теж займалася тим, що було для неї важливим і цінним. Все своє життя вона захоплювалася природою. Пауліна теж піддалася «моді» колекціонування, створюючи гербарії та формуючи колекцію місцевих і частково екзотичних представників фауни. Але, насправді, слідування моді було радше не механічним, а осмисленим і відповідало натурі самої особистості цієї жінки. Любов до природи була справжньою і вона, гуляючи з маленьким сином околицями поблизу маєтку, зуміла навчити його спостерігати за птахами, рослинами, змінами сезонів в природі і милуватися пейзажами. Вона навчила його слухати, вдивлятися, спостерігати і запам'ятовувати бачене, записуючи це в щоденнику спостережень. Пауліна мала свій щоденник натураліста і навчила цьому сина. Отже, виховання з акцентами вивчення природи розпочиналося з самого простого: прогулянок околицями, збором рослин, які помістилися у його власному гербарії. Так почала складатися його власна колекція, місце для якої було виділено батьками в окремій шафі. Дуже хороший виховний акцент: зібране власними руками стало дорогим і цінним. Прогулянки переросли в мандрівки все далі і далі від дому. Погулянка, Софіївка, Центрівка, залізна Вода – це нові села та їх околиці, де ступала нога майбутнього науковця.

Маючи слабке від народження здоров'я, хлопчик був змушений навчатися вдома. Деякі мовні дефекти (він затинався і йому було певний

важко вимовляти слова та формулювати викінчену думку), дитяча боязкість поволі зникали і впевненість в собі зростала. «Домашні вчителі розвивали та скеровували здібності хлопця і його любов до природознавства. Найтепліше В. Дідушицький згадує поета та краєзнавця В.Поля, ботаніка Г. Лобажевського (засновника ботанічного саду Львівського університету), зоолога Е. Шауера. Останній, – свою чергу був учнем Ф. Брема, Й. Науманна та Е. Ціммермана і мав найбільший вплив на молодого графа і навчав його орнітології та таксидермії». Вплив батьків і вчителів був гармонійним і сприяв формуванню особливості майбутньої знаменитості.

Малий хлопчик обертався в цьому родинному середовищі між цінностями етичними, естетичними, загально філософськими. Вони і сфокусувалися в його душі не тільки успадкованими поглядами, але й набутими, власними. Практично духовні засади у Володимира перейшли в дещо іншу форму на основі родинного девізу. Власного кредо: «Роби, що хочеш і що можеш заради життя». Дідушицькому вийшло і вдалося бути і стати тим, що пропонували Сократ та Арістотель. За принципом: від наявного до належного. Від «Пізнай самого себе» до «Створи себе для добродійності». Останнє надважке, бо вимагало духовних, психологічних зусиль і фізичного навантаження за допомогою духу. Наочна мужність батька, яка ламала усталені традиції тодішньої аристократії, перейшла у спадок до сина. Материна уважність, спостережливість до всього, що оточує, поселилася в інтелектуальній світоглядній системі Володимира вірною супутницею надалі його власних розвідок і практик. Кодекс свідомої особистості почав активно діяти.

Він зумів подолати недугу силою волі і за допомогою не агресивних фізичних тренувань на свіжому повітрі зміцнити своє здоров'я. Природа, власне, йому і допомагала. Стверджуючись як вільна, творча особистість, Дідушицький почав допомагати природі. Отже, між сторонами комунікацій: людина – природа, налагодилась гармонійна взаємодія. Про це ми дізнаємося з поданої інформації в Енциклопедії Львова [3].

Соціальний шлях В.Дідушицького – це становлення ентузіаста науки, мистецтва, громадського діяча. І паралельно – становлення гуманіста. До людей і до природного середовища з його ресурсами, різновидовим світом флори та фауни. Люди також ніколи не залишалися осторонь його уваги та допомоги. Неабиякий гуманістичний вчинок Дідушицького мав місце, коли 1848 року він скасував панщину у своїх маєтках. Будучи одним з найбагатших землевласників Галичини того часу і маючи до 40 тис. гектарів землі, розпочав з людського фактора. Це і допомогло йому здійснювати ті природоохоронні проекти, які надалі були втілені. Людська регаоінальна лояльність і прихильність до власника земель сприяли його природоохоронним проектам.

Насильство як явище, вочевидь, турбувало Дідушицького. Він розумів, що один вид насильства породжує інший. Адже, саме з фізичного

насильства над правом живого створіння – жити і бути, походять інші форми насилля. З огляду на моральну оцінку, насильство постає як узурпація свободи природного права. Затим – скасування панщини було важливим вчинком – з точки зору етики, моральним вчинком особистості за механізмом морального вибору.

Насильство над живими організмами в дикій природі було для Дідушицького не прийнятним. Вже на той час Володимир Ксаверій прийшов до розуміння етики дикої природи, яка у ХХ та ХХІ століттях увійшла повноцінним доповненням у вигляді радикального напрямку екологічної етики, – про це зазначено в навчальному посібнику:

1. Право на воду і корм.
2. Право на комфортні умови існування.
3. Право не відчувати біль, не страждати від ран і хвороб.
4. Право не відчувати страх і страждання.
5. Право на природне поводження [4].

Відтак, Дідушицький був противником аматорського безсистемного полювання. Він був переконаний, що не менш важливою є не тільки боротьба з наслідками, але і превентивна боротьба з причинами, які наносять непоправної шкоди природному середовищу.

Громадянська позиція Володимира в сегменті політичних інтересів не була чітко висловлена, чи оголошена. «Політики цурався, але симпатизував українському рухові» – як писав дослідник життєпису В. Дідушицького – І. П. Чорновол (посилання на статтю К.Карольчака «Граф Володимир Дідушицький як меценат», що опублікована у віснику Львівської академії мистецтв. 1998, вип.9.) [5].

Матеріально підтримував тих революціонерів, які боролися за волю і незалежність краю. 1861 року з нагоди перших виборів до сейму в його палаці на Курковій відбулися переговори польських і українських політиків про утворення єдиної галицької фракції в австрійському парламенті [5].

Активна, але обережна і не конфліктна участь в політичних процесах Дідушицького, свідчать про характер людини поміркованої, врівноваженої та розумної. Так поступово він заслужив авторитет серед громадськості. І, не бажаючи слави, але таки погодився на обрання до посади 1876 року маршалком Галичини. Така посада відволікала його від улюблених занять. Але, обов'язок перед громадськістю змушував його бути відповідальним перед собою і тим кодексом честі, який мотивував Володимира на виконання необхідних завдань, які були передбачені статусом. Цього ж року він обіймає – вже на добровільних засадах – посаду голови Галицького товариства мисливців. Це дозволило йому впритул відслідковувати процеси мисливського промислу в регіоні, що давало змогу мати відповідну статистику стосовно наявності тих чи інших видів тварин і рослин під час сезону полювання чи активного збору лікарських трав, вирубування дерев. І, звісно, що тримати цей процес під постійним контролем.

Неабияке значення для Дудшицького мало колекціонування. На перший погляд колекціонування може мати вигляд розваги. Але, коли колекціонування не припиняється впродовж усього життя, то це свідчить саме про глибоке зацікавлення та обдуману пошукову роботу з начотної демонстрації видових ресурсів природи. Маючи в розпорядженні чимало різноманітних зразків, Володимир Ксаверій зайнявся систематизацією їх за певними ознаками.

Гербарії різновидових рослин: квітів, трав, частин дерев, кущів поповнювалися постійно. Створення гербаріїв було його першим захопленням, першою колекцією, яку він розпочав ще в дитячі роки. Це була детальна і не проста робота, коли за видами зібраного матеріалу, він диференціював їх тематично, при цьому ж подумав і про пояснення до експонатів: де зібрані, в яку пору сезону, кількість зібраного, час проростання. Така широка інформація давала змогу на той час і в нашу сучасність простежувати дослідникам за хронологічною ознакою ареали популяції. Себто, зона поширення видів рослин, тварин, корисних копалин – це свого роду базовий фонд для науковців: ботаніків, зоологів, геологів, кліматологів, географів та екологів.

Володимир захопився полюванням. Сам дуже рідко виходив на полювання. А ось патрані, таксидермовані тварини йому постачали як друзі, так і мисливці, які, довідались про зацікавленість Володимира в колекціонуванні, а надалі охоче дарували йому трофеї з власних колекцій. Фонд експонатів вражає й тепер.

Природа у всій повноті своїх ресурсів приваблювала Дудшицького і згодом у нього прокинулася цікавість до мінералогії також. Паралельно з колекцією рослин і тварин (птахів – в тому числі), він збирає зразки різних мінералів.

Особливе значення, визначальне для всієї родини Дідушицьких, а зтім і самого Володимира Ксаверія, мало колекціонування книг – книгозбирання. Інтелект людини забезпечується, поміж усім, найперше набуттям знань, які вона отримує з книг в процесі читання. Книги формують інтелект людини, а зтім отримані знання активують розумову діяльність: аналізувати, робити висновки і приймати відповідні рішення – відповідно до місця, часу і ситуації. Книги паралельно дають поштовх до внутрішньої духовної роботи, яка дає поштовх для усвідомлення людиною себе, як моральної особистості.

Володимир Дідушицький прийняв до уваги все можливе і комплексне значення цінності книг. Давня, ще антична мудрість про важливість розуму як моральної чесноти, проголошена Аристотелем, стала переконаним розумінням: читання книг збагачує мову, тренує пам'ять і наповнює інтелект різною інформацією, змушує мозок адаптовуватися, мисленневий процес стає гнучким, а розумова діяльність гнучкою та пластичною, здатною використовувати знання за призначенням і потребою – відповідно до місця, часу і ситуації.

Бібліотека, яку почали збирати ще його батьки розрослася у великий книжковий фонд. Багато книг придбав сам Володимир Ксаверій. «На 1877 р. бібліотечна збірка Дідушицького збільшилася до 30 тис. томів» [6].

Окрім цього, Дідушицький активно збирає всю можливу інформацію про природні ресурси та вплив різних промислів на довкілля. Розумів, що необхідно багато що законодавчо закріпити, а дещо й додатково захистити. Тому свій політичний вплив і статусність він використав задля заповідної справи і охорону природи на законодавчому рівні. В 1868 році разом з іншими дослідниками, підготував та вніс кілька законопроектів про:

- заборону надмірного вилову диких тварин,
- винищення та продаж унікальних видів альпійських видів тварин за кордон (саме альпійські стосувалися регіону Татр). Тому законотворча діяльність Дідушицького вийшла за межі Галицького регіону і її можна вважати вже міжнародною участю представника Галичини в Європі, яка позначилася на природоохоронній діяльності Європи.

1875 року Галицьким сеймом був прийнятий закон, який стосувався деяких мисливських обмежень. Зокрема, заборону у весняний сезон відстрілювати деякі види птахів і особливо слукв (вальдшнепів), чисельність яких стрімко скорочувалась. Дати природі відновити видові ресурси – дуже вдала ідея, яку Володимир активно підтримав.

Свідома орієнтація в системі цінностей Дідушицького реалізувалася, вона була обумовлена любов'ю до рідної землі, до своїх етнічних коренів. Дехто з його сучасників згадував, як Володимир часто наголошував: «Я – Дідух», – про що згадувалося вище. Символіка цього давнього народного українського символу була для нього важливою. Дідух – охоронець поля, землі, природи, всього того, що дає життя і само є життям.

1886 року на своїх землях на південь від помістя Пенячки Золочівського району (тоді Львівського воєводства) на ріці Серет – 22,4 га він оголосив заповідником. Цей резерват був названий «Пам'ятка Пеняцька». Шляхетна мета заповідника передбачала збереження – насамперед унікального букового лісу – «на всі часи» і охорону гніздилища рідкісного птаха – орлана білохвостого.

Полювання та вилов риби були обмежені [7].

Водночас, будувати, змінювати ландшафт суворо заборонялося. Створення подібного резервату було першим не тільки в Україні, але й в Європі. Відтак, Володимира Дідушицького можна вважати піонером заповідників в Україні.

В Пеняках були реалізовані моральні принципи буттєвості:

1. Не нашкодь (не нанесення шкоди природі).
2. Не втручайся (відсутність силового втручання в природний процес).
3. Порядне (шанобливе, шляхетне) ставлення до живого в місцях природного середовища.

4. Дотримання прав природи.
5. Відшкодування завданих збитків [8].

Запобіжні заходи Володимира Дідушицького на власних землях, які отримали статус заповідника, надалі відображені в багатьох підручниках з екологічної етики і, зокрема – популярному посібнику, в якому сказано про необхідність та обов'язковість до всіх природоохоронних регіонів: «...природні заповідники. У них заборонена будь-яка господарська діяльність людини... Тут повністю охороняється право дикої природи на існування. Допускається відвідування людьми...» [9].

Людина особливого складу розуму і душі, великий любитель природи був першим в Україні, який створив природний заповідник в сучасному розумінні цього слова. Напевно, саме його приклад був спонукальним для ще одного мецената – Ф.Е. Фальц-Фейна, який через три роки теж заснував власний заповідник в Україні, вже другий по рахунку – Асканію Нову.

Загалом, його наукова і дослідницька діяльність В.Дідушицького по охороні природного середовища та популяризації природоохоронних ідей впродовж – спочатку споглядального, пізнавального, а надалі осмисленого життя – формувалася в складній системі мисленневих, логічних, раціонально корисних механізмів впливу на світ через призму власного світу. Інформація, з якою Володимир мав справу, які отримував і опрацьовував була, здебільшого, розрізною та епізодичною, але він навчився вибирати з масиву знань та повідомлень сигнальні, опорні елементи, призвичаївся до копіткої роботи по її систематизації і класифікації.

Володіючи гнучким і чіпким від народження розумом, вмінням спостерігати, запам'ятовувати і зберігати інформацію (факти, які ставали доказом) він отримав для самого себе необхідні знання, які набували вигляду конкретних особистих парадигм. Особисті парадигми трансформувалися в суспільно-загальні.

На їх основі набувався власний досвід, який забезпечив набуття колективного досвіду. Набуті знання, досвід, моральні цінності визначили науковий напрям як маршрут практичної гуманістичної діяльності. А, вона – в свою чергу – визначила стратегію і тактику суспільної діяльності. При цьому внутрішня інтуїція Володимира як активного учасника соціуму та науковця допомогла відчувати актуальні потреби часу.

Таким чином, Володимир Дідушицький пройшов ті важливі фази наукової і практичної діяльності, які цілком заслужено нагородили його різними відзнаками, пошаною від сучасників і регаліями від урядів і товариств. Слава Дідушицького в Європі теж була винагороджена. В. Дідушицький багато подорожував Європою. Берлін, Париж, Відень, Краків, Перемишль, Тернопіль і, звісно, Львів. Там він займався популяризацією своїх природоохоронних ідей, презентацією народних промислів свого краю і, зокрема, Гуцульщини. Просвіта не на словах, а в стані активної дії.

У Відні 1872 року влада Австро-Угорщини організувала кілька виставок. Дідушицький не дав себе довго вмовляти і послав на виставку деякі предмети рибальського спорядження, які були популярні серед пересічного люду. Взяв участь у подібній виставці і в Кракові 1887 року.

Інтелект і духовність, поєднані між собою у видатної особистості впливають на зміни в просторі і часі, оскільки мозок та душа як складний механізм, який здатен перетворювати рефлексійну вібрацію та інтелектуальну спроможність у фізичну енергію заради загального добра.

Прагнення до саморозвитку, яке притаманне деяким індивідам, далеко не простий і не спонтанний процес. У нього є своя ціна: всотування, вбирання, самовиховання і віддача. Внутрішня духовна робота і зовнішня гуманістично налаштована діяльність. Екологія людини через практичну активацію моральних цінностей впливає надалі на екологію середовища. Життя В. К. Дідушицького склалося, якщо взяти за основу приблизну модель реалізації сенсу життя як усвідомлена мета, як «широсердне життя». Засадничими є людинолюбство, щирі почуття і вчинки. Особа своїм буттям зігриває людей, що виявляється в сумлінній праці... прагне жити завжди по совісті, порядно, відповідально, жити за принципом Володимира Дідушицького важливий не тільки для історії Галичини зокрема, як прогресивного персонажу, а й загалом всієї України як непересічної і видатної людини. Тому важливий і для екологічної етики – з точки зору завдань, корисних планів, програм, янь в тому середовищі природи, яке було для нього дуже цінним. Для нього не мало особливого значення – де мешкати: палаці, скромній

наті, чи простому готелику – вдома чи за кордоном. Його вибагливість стосувалася інтелектуальної діяльності, способу духовного життя з яскравим проявом ліберальних настроїв, думок, пропозицій. Людина гуманітарного складу, Дідушицький, позаяк був вимогливим до чіткості і майже математичної вивіреності своїх програм і діяльності. Не зраджував, вибраними на все життя цінностям. Вони були поруч нього в родині, впливах друзів на нього і його впливах на друзів, однодумців, суперників (не всі сприймали позитивно його гуманістичні і ліберальні настрої), до селянства, до природи, до широкого простору комуніка-

цій – активним учасником яких він залишався до останку.

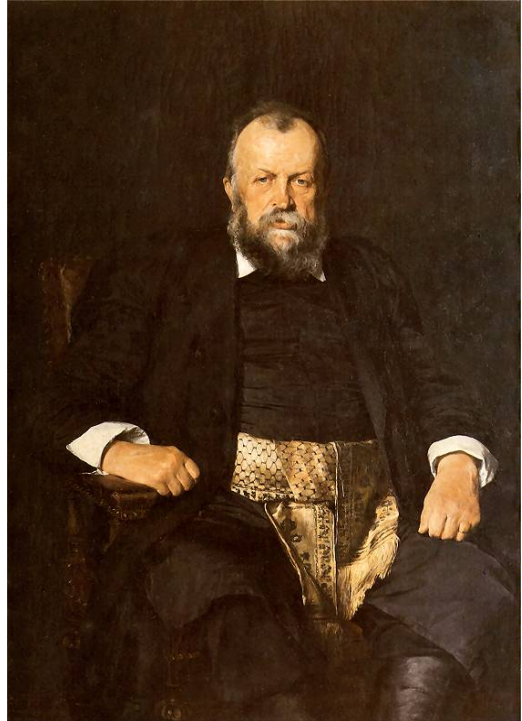
На завершення статті кілька слів про два портрети героя нашої публікації:

Володимир Дідушицький. 1843р. Йому було всього 18 років.

Портрет олівцем Я. Матковського.

Світлий і натхненний образ юного інтелектуала. Жадібного до знань і тих відчуттів, які дарували йому книги та захопленням природою, її красою, що пізніше трансформувалися в цілісну картину розуміння естетики світу.

Володимир Дідушицький. Худ. Казимир Похвальський (Робота над портретом 1891-1892). Йому вже 67 років.

Обличчя зрілої і досвідченої людини. Сильної, впливової, з викінченим характером, поглядами і, в тому числі, прийнятими у вигляді духовного кредо моральних цінностей.

Чи був щасливим Володимир Ксаверій Дідушицький? З великою ймовірністю можемо стверджувати, що був. Родина, сім'я, в шлюбі донька. Був з рідними і вони були біля нього. Мав статусність і відчував себе впевнено, сміливо. Практична користь посад: граф, маршалок, посол до Галицького сейму – приносили користь не стільки йому, скільки його справі. І, щоправда – давали і відчуття задоволення. А різноманітні заняття, як то – колекціонування, книгозбирання, мандрівки, прогулянки до лісу, якими повсякчас був зайнятий, наповнювали буття. Його життя прожите не дарма. Воно було наповнене змістом, отже, сенс життя мав мету і він виконав своє духовне та соціальне призначення.

Що залишилося нащадкам у спадок? Заповідник-резерват, колекції, передані Природничому музею в Львові. А також щоденники, ідеї, втілені проекти і дух – дідух, який залишився в людській пам'яті і вдячності, як реальний приклад духовного життя на моральних засадах філантропа з великої букви.

Отже, таку особистість як меценат-науковець, можна з приємністю оцінювати на засадах екологічної етики, віддаючи шану особистості, яка змінювалася сама і змінювала світ. Особистості змінюють світ за своїм внутрішнім світом. І, коли світ змінюється на краще в одному місці активних перетворень, то починається позитивна ланцюгова реакція.

Природничий музей у Львові,
де зберігається велика кількість
експонатів з колекцій В.Дідушицького.

Буковий ліс у с. Пеняках
(Львівська обл.), який живе
і дихає як заповідний
резерват В.Дідушицького.

Ентузіаст-дослідник і практик охорони природи – це цілком заслужене визнання Володимира Ксаверія Дідушицького.

Література

1. Шепетяк Олег, Шепетяк Оксана. Філософія: Підручник. – Львів: Місіонер, 2020. – 784 с.
2. Філософські основи наукових досліджень. – Київ: Інтерсервіс, 2019. – 240 с.
3. Екологічна етика : навчальний посібник / В.Є. Борейко , О.М. Шуміло, В.В. Шеховцов, О.О. Шуміло; за заг. ред. О.М. Шуміла. – Харків: Право, 2015. – 304 с.
4. Борейко В. Є., Пустовіт Н. А. Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин. Методичний посібник для вчителів. – К.: Київський екологокультурний центр, 2011. – 80 с.
5. Енциклопедія історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. Т.2, с. 400.
6. Енциклопедія Львова. – Львів: В-во «Літопис», 2008. – Т.2, с. 608.
7. Українська радянська енциклопедія. – К.: 1979. – Т.3, с. 337.
8. Дядюк М. Бібліотека Дідушицьких: історія, шляхи формування фондів. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. – 2012. – № 4. – С. 433-434.
9. Борейко В. Володимир Дзедушицький, як організатор першого заповідника в Україні // Зелений світ. – 1995. – №5; Енциклопедія Львова. – Львів: Вид-во «Літопис», 2007. – Т.2., с.84-86.
10. Brzek G. Muzeumim. Dzieduszyckich we Lwowie i jego tworca. – Lublin: Wyd. Lubelskie Nowe, 1994. – 299 s. (пол.)

Стаття надійшла до редакційної колегії 11.11.2024 р.

**ETHICAL AND ENVIRONMENTAL ASSESSMENT
OF PERSONALIZED ACTIVITIES AIMED ON PRESERVING
THE ENVIRONMENT AND POPULARIZING ENVIRONMENTAL
IDEAS**

O. M. Karpash¹, V. A. Bloshchynska, M. O. Karpash²

¹*Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University;
61023, Kharkiv, Sumska str., 77/79; ph. +38 (050) 6102842;
e-mail: oleg.karpash49@gmail.com;*

²*King Danylo University, St. Evgena Konovaltsya, 35, Ivano-Frankivsk,
76018*

An article using the example of a real personality, examines the change in the ecological state of the region through the prism of a ethical attitude to the environment and its impact on the environment. Ethics and ecology are interdependent. This relationship has always been constant and dates back to prehistoric times. With the establishment of ethics as a practical philosophical science, thinkers and prominent personalities were able to clearly define and evaluate human activity in general, and thus describe the impact of humans on nature through the concepts of good and evil. In fact, this interconnection between ethics and ecology was established at that time. An individual changes the world with his or her ideas, descriptions of topical issues, proposals, and practical actions. The quality of a person influence on the world depends on his or her inner content, spiritual being, which is determined not only by erudition and intelligence, but also by the moral principles that a person professes and considers the norm of a useful and creative life that has a purpose, meaning and purpose for the organisms that inhabit it.

The subject of the study is our fellow countryman, Volodymyr Xaveriy Didushytskyi, an outstanding, bright and active personality of the nineteenth century, a world-renowned polymath and philanthropist. He managed to find harmony between theory and practice, combining ethics and ecology with high aesthetics. The purpose of his life-work was to preserve the beauty of life in all its diversity: in nature, art, thoughts, actions and people. He managed to realize a lot of things and his descendants and researchers of his biography have preserved them for future generations. Mr. Volodymyr Didushytskyi proved by his life example that knowledge combined with moral principles brings satisfaction to the owner of charity, as well as to the whole society.

Key words: *ethical and ecological being, human factor, golden rule of ethics, humanism, mercy, charity, general cultural heritage.*